

PAMIĘCI TYCH, KTÓRZY ODESZLI

POLISŁAWISTA – PROFESOR JANUSZ SIATKOWSKI (1929–2025)

Polisławista – neologizm wymyślony na potrzeby tego tekstu, na wzór *polihistor*, najlepiej oddaje wielość zainteresowań slawistycznych Profesora Janusza Siatkowskiego – poczynając od polskich gwar mazurskich przez język czeski i jego dialekty, język bułgarski, język niemiecki, na językach wschodniosłowiańskich kończąc. Aż trudno uwierzyć, że tak wiele gałęzi językoznawstwa slawistycznego (nie tylko) było przedmiotem badań jednego naukowca¹.

Janusz Siatkowski urodził się 5 marca 1929 r. w Warszawie. Tu ukończył szkołę podstawową. Dalsze regularne kształcenie przerwała II wojna światowa. Na samym początku wojny on i jego rodzice oraz brat przenieśli się do krewnych w Wólce Kokosiej w okolicach Dobrego pod Mińskiem Mazowieckim. W czasie okupacji mógł kontynuować naukę u dobrych nauczycieli – niektórzy z nich byli przymusowymi przesiedleńcami z Poznania. Paradoksalnie, okupacyjna rzeczywistość sprawiła, że mógł zdobyć solidne podstawy z łaciny, greki, języka niemieckiego.

Po wojnie miał szczęście uczyć się Gimnazjum Wojciecha Górskiego w Warszawie. J. Siatkowski wspominał wielokrotnie dyrektora tej szkoły – erudyte, który był z wykształcenia matematykiem, ale bez trudu zastępował nauczycieli języka polskiego, niemieckiego czy filozofii. Na całe życie zapamiętał jego wykład na zastępstwie, na lekcji filozofii, który tłumaczył różnicę między *honestum* i *utile*. Nauka w Warszawie była także szkołą życia – mieszkał z dala od rodziców, częściowo sam się utrzymywał. Zarabiał na przykład jako statysta w teatrze (jak określał ironicznie, miał bardzo trudną

¹ Por. zestawienie dorobku w naukowego w publikacji: *Dorobek naukowy Profesora Janusza Siatkowskiego za lata 1951-2022*, oprac. D. K. Rembiszewska, I. Doliński, Z. Kłos, Warszawa 2023.

rolę do odegrania, bo wypowiadał kwestię „Jak strajk, to strajk”), udzielał korepetycji z matematyki (!) m.in. Krystynie Zachwatowicz, późniejszej historyczce sztuki i scenografce.

Mając tak dobre podstawy ze szkoły średniej, przyszły profesor mógł zdawać właściwie na każdy kierunek studiów, wybór padł na filologię polską na Uniwersytecie Warszawskim. Tu znów dopisało szczęście – kształcił się u najlepszych – Witolda Doroszewskiego, Haliny Konecznej, Stanisława Skorupki, Stanisława Słońskiego, Wacława Borowego, Zdzisława Libery.

Tytuł magistra filozofii i w zakresie filologii polskiej na podstawie pracy *Słownictwo Warmii i Mazur. Budownictwo i obróbka drewna* (opublikowanej w 1958 r.²) otrzymał 24 stycznia 1953 r. W trakcie studiów uzyskał stypendium, które umożliwiło mu wyjazd do Pragi. Tak zaczęła się jego przygoda z językiem czeskim, która w przyszłości zaowocowała tak ważnymi dla bohemistyki pozycjami, opracowanymi we współautorstwie, jak *Słownik czesko-polski*³, *Słownik bohemizmów*⁴.

Tytuł doktora w 1960 r. przyznano mu za pracę *Dialekt czeski okolic Kudowy*⁵. Rada Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego 14 grudnia 1965 r. nadała Januszowi Siatkowskiemu stopień naukowy docenta nauk humanistycznych w zakresie filologii polskiej⁶. 6 lipca 1972 r. Rada Państwa nadała mu tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych⁷, a 13 września 1979 r. tytuł naukowy profesora zwyczajnego nauk humanistycznych⁸. W 1998 r. otrzymał tytuł *doctora honoris causa* Uniwersytetu Karola w Pradze.

Zainteresowania naukowe prof. Siatkowskiego skupiają się wokół wielu problemów slawistycznych i nie tylko. Pierwsze kroki stawiał jako eksplorator i badacz gwar Warmii i Mazur, czego rezultatem była praca magisterska. O tych badaniach bardzo chętnie mówił (nawet napisał na ten temat tekst wspomnieniowy⁹), doceniał wagę bezpośredniego kontaktu z użytkownikami gwar. Jako osoba dobrze znająca wieś, znakomicie sobie radził w terenie. Mazury i Warmia były wstępem do jego drogi naukowej i tą

² J. Siatkowski, *Słownictwo Warmii i Mazur. Budownictwo i obróbka drewna*, Warszawa – Wrocław 1958.

³ J. Siatkowski, M. Basaj, *Słownik czesko-polski. Česko-polský slovník*, Warszawa – Praha 1991, wyd. 2 uzup. 2002, wyd. 3. 2007, wyd. 4. 2010.

⁴ M. Basaj, J. Siatkowski, *Bohemizmy w języku polskim. Słownik*, Warszawa 2006.

⁵ Praca została opublikowana: J. Siatkowski, *Dialekt czeski okolic Kudowy, cz. I: Fonetyka – Słowotwórstwo*, Warszawa – Wrocław 1962; J. Siatkowski, *Dialekt czeski okolic Kudowy, cz. II: Fleksja – Słownictwo – Teksty*, Warszawa – Wrocław 1962.

⁶ Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Materiały Janusza Siatkowskiego (w opracowaniu), Dyplom doktorski.

⁷ Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Materiały Janusza Siatkowskiego (w opracowaniu), Nominacja profesorska, 6 lipca 1972 r.

⁸ Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Materiały Janusza Siatkowskiego (w opracowaniu), Nominacja profesorska, 13 września 1979 r.

⁹ J. Siatkowski, *Moje badania gwarowe na Warmii i Mazurach, [w:] Protestanci na Mazurach. Historia i literatura. Studia*, red. J. Ławski, D. Zuber, K. Bogusz, Białystok – Elk 2017, s. 217-225.

problematyką zamknął swoją aktywność naukową – w 2024 r. wydał we współautorstwie XIX-wieczne ankiety do *Niemieckiego atlasu językowego* z tego obszaru¹⁰.

Jednakże prof. J. Siatkowski kojarzony jest jednak głównie z przywołanymi już pracami z zakresu bohemistyki, w tym dialektologii czeskiej¹¹. Poza tym J. Siatkowski pisał bardzo wnikliwe recenzje wszystkich tomów *Czeskiego atlasu językowego*¹².

W latach osiemdziesiątych prof. Siatkowski, jak to sam żartobliwie określał, trochę przez przypadek, zajął się językiem bułgarskim. Przyszło mu bowiem zastąpić prof. Hannę Orzechowską, wykładającą przedmioty bułgarystyczne, która przeszła na emeryturę. Zaczęło się od dydaktyki – prowadził zajęcia z historii języka bułgarskiego, gramatyki, a potem pochłonęły go zagadnienia dotyczące słowotwórstwa tego języka południowosłowiańskiego, w ujęciu konfrontacji językowej¹³. Zajmował się także kategorią *nomina loci* w starobułgarskim¹⁴.

Wiele lat prof. Siatkowski pracował nad atlasami językowymi. Był członkiem Międzynarodowego Komitetu Redakcyjnego *Ogólnokarpackiego atlasu dialektologicznego* [*Общекарпатский диалектологический атлас*] (OKDA), współredaktorem tomu 3, autorem 19 map, współautorem 8 oraz 7 komentarzy bez map.

Środowisko slawistów z krajów słowiańskich szczególnie ceniło prof. Siatkowskiego za jego udział w pracach *Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego* [*Общеславянский лингвистический атлас*] (OLA), w którym przez wiele lat przewodniczył polskiej komisji i współredagował kilka tomów¹⁵. W kręgu autorów OLA miał wielki

¹⁰ D. K. Rembiszewska, J. Siatkowski, *Dziewiętnastowieczne materiały gwarowe z obszaru Warmii, Mazur i terenów sąsiednich. Cz. I*, Warszawa 2024.

¹¹ Więcej o pracach bohemistycznych J. Siatkowskiego zob. D. K. Rembiszewska, *Życiorys naukowy Profesora Janusza Siatkowskiego*, [w:] oprac. D. K. Rembiszewska, I. Doliński, Z. Kłós, *Dorobek naukowy Profesora Janusza Siatkowskiego za lata 1951-2022*, Warszawa 2023, s. 12-13; D. K. Rembiszewska, *Wspomnienie o profesorze Januszu Siatkowskim (1929-2025)*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 2025, t. 57, [w:] <https://doi.org/10.11649/sfps.3625>, s. 2.

¹² J. Siatkowski (rec.), *Český jazykový atlas, t. I, Praha 1992*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” (dalej: SFPS), 1995, t. 32, s. 365-378; J. Siatkowski (rec.), *Český jazykový atlas, t. II, Praha 1997*, SFPS, 1999, t. 35, s. 335-347; J. Siatkowski (rec.), *Český jazykový atlas, t. III, Praha 1999*, s. 577, SFPS, 2001, t. 37, s. 255-266; J. Siatkowski (rec.), *Český jazykový atlas, t. IV, Praha 2002*, s. 626, SFPS, 2003, t. 38, s. 219-233; J. Siatkowski (rec.), *Český jazykový atlas, t. V, Praha 2005*, s. 680, SFPS, 2007, t. 42, s. 311-325; J. Siatkowski (rec.), *Český jazykový atlas. Dodatky, Praha 2011*, s. 579 + 2 płyty CD z tekstami gwarowymi, SFPS, 2013, t. 48, s. 295-300.

¹³ J. Siatkowski, *Bułgarskie -ište i polskie -isko w nominach loci*, [w:] red. M. Basaj, W. Boryś, H. Popowska Taborska, *Slawistyczne studia językoznawcze*, Warszawa – Wrocław 1987, s. 343-348; J. Siatkowski, *O bułgarsko-polskim słowotwórstwie konfrontacyjnym*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, 1987, t. 24, s. 269-278.

¹⁴ J. Siatkowski, *Nomina loci в старобългарския език*, [w:] *Кирило-Методиевски студии, кн. 4: Хиляда и сто години от смъртта на Методий*, Sofia 1987, s. 232-239.

¹⁵ *Общеславянский лингвистический атлас* (dalej: ОЛА) – *Серия фонетико-грамматическая, вып. 3: Рефлексы: *ѣr, *ѣr, *ѣl, *ѣl*, Warszawa 1994; *ОЛА, Серия лексико-словообразовательная, вып. 2. Животноводство*, Warszawa 2000; *Серия лексико-словообразовательная, вып. 8. Профессии*

autorytet, z jego ustaleniami, uogólnieniami form zwykle zgadzali się wszyscy autorzy map.

Praca w zespole OLA nie ograniczyła się tylko do współtworzenia poszczególnych tomów *Atlasu*. Po pierwsze, Profesor wpadł na pomysł, kiedy na kilka lat wycofała się komisja bułgarska, by wyekscerpować materiał dla tego kraju z kilku opracowań i nanieść go na mapy, by nie było luk. Dzięki temu, w okresie nieaktywności Bułgarów, tomy OLA wtedy wydawane miały kompletną reprezentację języków. Po drugie, J. Siatkowski dane językowe do OLA wykorzystał jako podstawę do opracowania kilku monografii będących interesującą syntezą zagadnień słowiańskich na temat wpływów obcych¹⁶, nazw wykonawców zawodów¹⁷, nazw części ciała¹⁸.

Prof. Siatkowski, dzięki uzyskiwanym stypendiom na pobyt w krajach niemieckojęzycznych, zainteresował się tematyką germanistyczną, a ściślej wpływami językowymi. W pierwszej fazie prac nad tymi zagadnieniami zajmował się wpływem języka niemieckiego na polszczyznę, a następnie oddziaływaniem języków słowiańskich na język niemiecki i jego dialekty. Podsumowaniem badań nad tą problematyką jest zbiór tekstów opublikowanych w zbiorze *Studia nad słowiańsko-niemieckimi kontaktami językowymi*¹⁹.

Ostatnich kilkanaście lat działalności naukowej (już na emeryturze) poświęcił prof. Siatkowski pograniczu polsko-wschodniosłowiańskiemu. Rezultatem zainteresowań tą problematyką jest m.in. współautorski słownik gwarowy²⁰ oraz opublikowane dwa tomy studiów wyrazowych²¹ i jeden w druku. W studiach wyrazowych zostało przeanalizowanych kilkadziesiąt wyrazów, które występują w polszczyźnie regionalnej na wschodzie Polski, podejrzewanych o zapożyczenie z języków wschodniosłowiańskich. Skoncentrowano się na przykładach wymagających uzupełnień, rozstrzygnięć, czy mamy do czynienia rzeczywiście z pożyczką lub jej zanegowaniem²².

Profesor J. Siatkowski przez wiele lat związany był z obecnym Instytutem Slawistyki PAN. 1 lutego 1967 r. otrzymał etat samodzielnego pracownika naukowo-badawczego w Zakładzie Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk. 1 października

и общественная жизнь, Warszawa 2003; *Серия лексико-словообразовательная*, вып. 9. Человек, Warszawa 2009; *Серия лексико-словообразовательная*, вып. 4. Сельское хозяйство, Warszawa 2012.

¹⁶ J. Siatkowski, *Studia nad wpływami obcymi w „Ogólnosłowiańskim atlasie językowym”*, Warszawa 2004.

¹⁷ J. Siatkowski, *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*, Warszawa 2005.

¹⁸ J. Siatkowski, *Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*, Warszawa 2012.

¹⁹ J. Siatkowski, *Studia nad słowiańsko-niemieckimi kontaktami językowymi*, Warszawa 2015.

²⁰ I. Maryniakowa, D. K. Rembiszevska, J. Siatkowski, *Różnojęzyczne słownictwo gwarowe Podlasia, Suwalszczyzny i północno-wschodniego Mazowsza*, Warszawa 2014.

²¹ D. K. Rembiszevska, J. Siatkowski, *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie: Studia wyrazowe*. Cz. 1, Warszawa 2018; D. K. Rembiszevska, J. Siatkowski, *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie: Studia wyrazowe*, cz. 2, Warszawa 2021.

²² D. K. Rembiszevska, *Polonista, bohemista, bułgarysta, badacz pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego i germanista. O profesorze Januszu Siatkowskim (1929-2025)*, „Rocznik Slawistyczny” 2025, t. 74, s. 3-18.

1967 r. awansował na stanowisko adiunkta w tym Zakładzie. Powołanie obejmowało trzy lata zatrudnienia. Od 1 lipca 1972 r. przez trzy lata pełnił funkcję zastępcy kierownika do spraw naukowych Zakładu Słowianoznawstwa PAN. 1 stycznia 1974 r. został kierownikiem Zakładu Słowianoznawstwa PAN w Warszawie na trzy lata. 15 września 1977 r. powołano go na dyrektora Instytutu Słowianoznawstwa PAN ponownie na trzy lata. 15 września 1980 r. zatrudnienie na tym stanowisku przedłużono na kolejne trzy lata. Jednakże Profesor złożył rezygnację ze swojej funkcji. W odpowiedzi na tę decyzję samodzielni pracownicy naukowcy Instytutu: doc. Wiesław Boryś, doc. Kwiryna Handke, doc. Violetta Koseska, doc. Janusz Rieger, doc. Ewa Rzetelska-Feleszko, prof. Franciszek Sławski, doc. Tadeusz Szymański, prof. Hanna Taborska skierowali 13 września 1980 r. pismo do sekretarza Wydziału I PAN prof. Władysława Markiewicza:

W dniu 9 września br. Profesor Janusz Siatkowski poinformował nas o swojej decyzji zrezygnowania ze stanowiska dyrektora Instytutu Słowianoznawstwa PAN.

My niżej podpisani, samodzielni pracownicy naukowcy Instytutu, wyrażamy głęboki żal z powodu tej decyzji, gdyż cenimy go jako człowieka i zwierzchnika. Niewątpliwie dla Instytutu, prowadzonych w nim prac naukowych, a także dla pracowników byłoby najlepiej, gdyby prof. Janusz Siatkowski pozostał jego dyrektorem. Gdyby jednak decyzja profesora J. Siatkowskiego była nieodwołalna, zwracamy się z gorącą prośbą do Pana Profesora o szeroką konsultację w tej sprawie w środowisku sławistycznym, tak, by przyszedł dyrektor Instytutu Słowianoznawstwa PAN cieszył się nie tylko autorytetem w kraju i za granicą, lecz także miał pełną aprobatę środowiska naukowego²³.

Od 1981 r., aż do emerytury, prof. Siatkowski pracował na Uniwersytecie Warszawskim. Oprócz pracy etatowej angażował się w działalność innych placówek naukowych. Był pierwszym przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Języka Polskiego PAN. Pełnił funkcję przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu Filologii Słowiańskiej Wydziału Rusycystyki i Sławistyki Uniwersytetu Warszawskiego od 1 października 1978 roku do 30 września 1981 roku. Przez dwie kadencje, już jako emeryt, przewodniczył Radzie Naukowej Instytutu Sławistyki PAN.

O randze i znaczeniu prac Janusza Siatkowskiego świadczą liczne odznaczenia. Otrzymał Złoty Krzyż Zasługi (1973), Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (2000), Medal Jubileuszowy 50-lecia PAN (2002), Medal Komisji Edukacji Narodowej (2005), Medal Zasłużony dla Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Włodawskiej (2020) oraz Medal „1300 lat Bułgarii” (1982), Order Cyryla i Metodego I klasy (1986), słowacki Order Białego Podwójnego Krzyża III klasy (1998), Medal Dobrovskiego, Czeska Akademia Nauk (2001), Medal Zasłużony dla Towarzystwa przyznany przez Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Włodawskiej (2020)²⁴.

²³ Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Materiały Janusza Siatkowskiego (w opracowaniu), List pracowników Instytutu Słowianoznawstwa PAN do sekretarza Wydziału I PAN, 13.09.1980 r.

²⁴ D. K. Rembiszewska, *Życiorys naukowy Profesora Janusza Siatkowskiego...*, s. 16.

Profesor Siatkowski zgromadził bardzo bogatą bibliotekę. Do szczególnie cennych publikacji należy zaliczyć słowniki etymologiczne, nie tylko słowiańskie oraz gwarowe słowniki języka niemieckiego. Mimo że Profesor był przywiązany do każdej książki, to potrafił się dzielić swoim księgozbiorem, gdy uznał taką konieczność. Po powodzi w 1997 r. przekazał do biblioteki Uniwersytetu Opolskiego komplet roczników „Języka Polskiego”. W 2006 r. podarował zbiór książek bułgarystycznych Katedrze Sławistyki Południowej Uniwersytetu Łódzkiego. W 2001 r. otrzymał dyplom „Przyjacielowi i mecenasowi Biblioteki Narodowej”.

Funkcje, stanowiska nie sprawiły, że czuł wyższość wobec otoczenia. Jego skromność była rzadko spotykana. Przez całe życie był nastawiony na pomoc innym, na współpracę, o czym świadczy chociażby tak duża liczba publikacji wydanych we współautorstwie. Jak wiadomo, nie zawsze jest łatwo współdziałać przy pisaniu wspólnego tekstu.

Profesor Siatkowski pozostanie w pamięci wielu osób jako prawy człowiek, odnoszący się z szacunkiem do każdego, nieodmawiający wsparcia. Jednak przede wszystkim dla środowiska sławistycznego pozostanie niedoścignionym wzorem rzetelnego badacza, skrupulatnego uczonego, językoznawcy o wszechstronnych zainteresowaniach. Słowem, polisławisty.

Dorota Krystyna Rembiszewska
Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie